

Київський національний університет імені Тарас Шевченка
Філософський факультет
Кафедра етики, естетики та культурології

**«УНІВЕРСИТЕТ ЯК КУЛЬТУРНА ІНСТИТУЦІЯ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ»**

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 034 Культурологія
на здобуття освітнього ступеню бакалавра культурології

Студент-виконавець:
Соклаков Максим Ігорович
IV курс
спеціальність 034 «Культурологія»
ОПП «Культурологія»

Науковий керівник
Павлова Олена Юріївна
доктор філософських наук,
професор кафедри етики, естетики та культурології
КНУ ім. Тараса Шевченка

О. Павлова

Допущено до захисту:
Зав. кафедри _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗА УНІВЕРСИТЕТУ ЯК КУЛЬТУРНОЇ ІНСТИТУЦІЇ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ.....	5
РОЗДІЛ 2. ІДЕЯ УНІВЕРСИТЕТУ – УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНІСТЬ.....	16
РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ УНІВЕРСИТЕТУ.....	20
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ.....	26

ВСТУП

Швидке поглинання всіх можливих елементів суспільного співбуття процесами глобалізації призвело до формування цілого ряду специфічних проблем у всіх сферах життя, знаходження рішення яких буде на порядку денному соціальних досліджень сьогодення. Нині ж, цим дослідженням пропонується приділити увагу тому факту, що культурний капітал самих дослідників соціо-гуманітарних наук все більш сумнівним явищем. Інституційне середовище університету, що має за свою мету продукування Знання, більше не є автономним від ідеологічно-економічних та політичних процесів (варто зазначити, що академія ніколи не була в повній мірі вільною від цих впливів).

Усюдисуще проникнення різноманітних форм менеджменту у якості освітніх програм, культивування умов для виникнення та розвитку капіталістичного академізму, конструювання навчальних планів з орієнтацією на ринковий попит та перш за все прикладне застосування навчального матеріалу, усе це складає фундаментальну зміну, що характеризується поступовим перетворенням університету на характерну сучасності корпорацію бізнес-утворення. «Дух Академії» нині не корелює з метою та намірами університету а скоріше складає публічний імідж університету. В таких умовах питання про ціль університету, про його функціональне призначення, про взагалі місію університету є надзвичайно нагальним питанням для університетського середовища.

Об'єктом дослідження є концептуалізація університету в контексті культурологічних досліджень.

Предметом дослідження є базові форми трансформацій університету як культурної інституції.

Метою дослідження є критичне осмислення становища сучасного університету, експлікація історичного та сучасного становища університету, відстеження наслідків структурних змін базової культурної інституції в сфері вищої освіти для суспільства.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких **завдань дослідження:**

- 1) описати генезу університету в культурологічній перспективі;
- 2) визначити засади універсальності та історичності ідеї університету;
- 3) культурний аналіз сучасного стану університету.

Наукова новизна роботи. Робота є самостійним, закінченим дослідженням, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗА УНІВЕРСИТЕТУ ЯК КУЛЬТУРНОЇ ІНСТИТУЦІЇ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Термін «universitas» перекладається з латини як «всесвіт, ціле». В епоху середньовіччя це слово закріпилось за специфічними об'єднаннями, що створювались групою причетних до певної соціальної страти людей, коли вони давали взаємну клятву. Такими анклавними були гільдії ремісників, торговельні союзи тощо. Однак вже в тринадцятому сторіччі значення цього терміну звузилось, воно стало позначати об'єднання студентів бакалаврів та магістрів, створені з метою навчання. У 1217 році верховний начальник паризького університету Філіп Гревський пише: «Раніше, коли кожен магістр викладав сам по собі, і саме слово «університет» не було відомим, вчені мали неабиякий запал».

Оскільки саме цей, історично перший тип університетських закладів і є предметом нашого дослідження, виникає питання про фактичне та юридичне виникнення найпершого такого закладу. Дати на це питання однозначну відповідь не є можливим, оскільки специфіка перших середньовічних університетів ще не була такою, щоб було можливо знайти точно зафіксовану дату виникнення «першого університету».

Як правило таким університетом вважають Болонський університет, але існує дві версії його заснування – 1088 рік та 1158 рік. До моменту виникнення університету, в місті Болонья існували школи різного профілю, що поступово об'єднувались в сам університет. Власне офіційне юридичне визнання Болонського університету саме як університету відбулось у 1217 році, владою Папського престолу Целестину п'ятого. Коли були засновані інші три найстаріші університети – Паризький, Оксфордський, та університет в Монпельє, також є предметом жвавих дискусій.

Варто також зазначити, що в цих університетах не було одноосібного власника та засновника, оскільки вони виникали як союзи студентів, рівних між собою людей. Саме з цих чотирьох університетів йде уся подальша історія дифузії університетських практик влади та дискурсу [1, с. 27]

Після того як студенти Оксфордського університету були вимушені переселитися в Кембрідж через конфлікт з місцевою громадою, вони заснували Кембріджський університет, і Університет Віченці був заснований за аналогічних обставин студентами Болоньї у 1204 році. Також аналогічні процеси переселення університетів та дифузне розповсюдження таких університетських спільнот відбувалось в Ареццо, де у 1215 році заснували Університет Ареццо, та у Падуї, де у 1222 році заснували Падуанський університет.

Володар землі, на якій знаходився університет, видавав університетам державну грамоту, що підтверджувала його автономність. Завдяки таким хартіям, людина шляхом залучення до університету, могла позбутись минулого соціального статусу та отримати собі новий.

Варто зазначити, що середньовічний університет був єдиним видом спільноти, що був незалежний як від світської, так і від церковної влади. Вочевидь, такі законодавчі документи як імператорські булли та папські хартії відіграли значну роль у виникненні університету як феномену, однак попри це, університет мав право зберігати владу над внутрішнім розпорядком та право на самоуправління, що, вочевидь той першопочатковий розквіт вільної думки, який нині пов'язаний зі словом «університет».

Причиною такого специфічно незалежного та вільного впевненого положення університету полягала у чималому авторитеті університетської корпорації перед державою. Державний апарат надавав значну автономію апарату університетському в його практиках влади та дискурсу, оскільки

розумів власну необхідність в освічених людях, оскільки дати їх міг тільки університет.

У цей історичний період, між дванадцятим та тринадцятим сторіччями формується так називана університетська або академічна культура. Виникають два основні типи університетської організації: зі студентським самоуправлінням та з управлінням магістрів, болонський та паризький відповідно. У Паризькому університеті з'являється специфічна страта, що нарікає себе кліриками – через причетність до освіченої частини населення. Їх недоторканість забезпечувалась водночас владою церкви та можновладця, що й зумовлювало їх відносну автономію.

Вже на початку шістнадцятого століття в латиномовній частині світу налічується майже вісімдесят університетських об'єднань. Якщо не зважати на деякі зовнішні відмінності, всі ці студентські союзи наслідували одну університетську модель. В її основі лежать чотири факультета – факультет права, факультет медицини, факультет богослів'я та факультет семи вільних мистецтв.

Університетське навчання починалось саме з факультету *liberal arts*, де студент вивчав тривіум та квадрівіум (граматику, арифметику, риторичку, геометрію, астрономію, діалектику та музику). Таким чином, починаючи навчання на факультеті вільних мистецтв студент здобував спочатку ступінь бакалавра, а потім вже й магістра. Після цього, магістр мав змогу продовжити процес навчання на вищому факультеті, або почати самостійно викладати. За умови продовження навчання на вищих факультетах для магістра була можливість отримати ступінь доктора. Процес навчання складався з трьох основних елементів: лекцій, семінарів та екзаменів.

Основним методом викладання в середньовічному університеті була

схоластика - метод, що прикладав аристотелевську логіку буквально до всіх можливих сфер, предметів і об'єктів дослідження. Фактично усе підлягало розподілу на головне і другорядне, в усьому знаходились види та роди, для всього знаходилось визначення і у висновку виводилась кінцева сентенція.

З усіх наведених фактів можна зробити висновок, що університет середньовіччя був певною інституційною структурою, діяльність якої була зосереджена на вивільненні усіх потенціальних якостей суб'єкта як на інтелектуальному, так і на соціальному та творчому рівнях. Людина будучи залучена до університету залучалась до взаємодії зі Знанням, та отримувала можливість наново сформулювати власне суспільне становище, своє інтелектуальне самоототожнення, свої моральні настанови та фактично почати таке життя, яке було б неможливим без залученості до університетської корпорації.

Ідея Університету формується саме в середньовіччі – навчання і дослідження заради них самих, ті що рекурсивно відсилають до власної та сенсу їх існування. Цю ідею університету можна визначити як ідею утворюючій сенси значущості існування вільного об'єднання студентів та їх добровільної діяльності в напрямку «розвитку наукового процесу заради самого наукового процесу».

Протягом Епохи Відродження відбувається характерне та значне зростання кількості університетів – їх чисельність збільшилась втричі лише за півтора сторіччя. Однак водночас з процесом збільшення та розширення університетської корпорації, її автономія та універсальність у наданні освіти ставала під сумнів.

Контроль держави над університетською спільнотою все більше зростав, і влада над університетами все більше потрапляла до рук державних службовців, оскільки вони були залежні від державного фінансування. Для

викладачів і студентів це означало втрату права виборів ректора, втрата судових імунітетів та вимушена необхідність приносити присягу монарху, та велика кількість інших обмежень. Навіть специфічно академічний процес присудження наукового ступеню був взятий під державний контроль. Наприклад в Іспанії та Каталонії кожен диплом мав бути ратифікований королівською радою. Університетське управління все більше уніфікувалось в таких умовах, внаслідок чого розподіл на паризький та болонський типи організації мав дедалі менше значення.

Попри те, що у п'ятнадцятому - шістнадцятому столітті усі вищезазначені приписи з боку влади могли не виконуватись неухильно (цього можна було уникнути через недовершену систему контролю), автономія університету і, сама його сутність дуже сильно постраждали у ході вищезазначених трансформаційних процесів.[3, с. 54]

Іншою проблемою університетських інституцій під час епохи Відродження, стало те, що університет перестав бути монополістом на ринку надання освітніх послуг, він втратив свою універсальність. У шістнадцятому сторіччі повсюди починають виникають освітні академії, школи вищого ступеня, коледжі, а разом з ними виникає і вторинний сектор для освітніх послуг, що є надзвичайно близьким до того, що нині запропонує нам економіка глобалізованого суспільства – продукування вузько направлених спеціалістів в чітко виділеній галузі, які мають знаходити практичне застосування для своїх знань та відтворювати таким чином чітко визначену користь.

Широкопрофільні та чітко спеціалізовані заклади такого «вторинного сектору», як правило виникали на базі церковних шкіл. Однак варто зазначити, що і сам університет в епоху Відродження поєднував освітні структури різних рівнів, та також надавав освіту початкову і середню, окрім власне надання

вищої освіти.

Попри усі вищезазначені утиски, університетська інституція в епоху Відродження набуває тих характерних рис, які нині можна охарактеризувати виключно як позитивні. Однією з таких рис є остаточне закріплення осілого характеру університетів, тобто його фіксація в межах певного комплексу будівель, де в кожній будівлі була наявна своя окрема функція для конкретної університетської практики.

Таке усталене розташування університетської спільноти можна роздивлятись з позитивної точки зору – як більш конкретне та чітке єднання академічної спільноти в межах конкретного комплексу фізичних будівель під одним дахом, що виключно сприяє продукуванню спільності, традиції та культури, однак в такому випадку наявні також і негативні риси – в наслідок свого усталеного місцезнаходження, університети більше не мали у разі конфлікту можливості загрожувати власним переїздом громаді того міста де вони перебували.

Ця трансформація пов'язана з появою колегіумів, які забезпечували місцем проживання спочатку незабезпечених студентів, а потім і весь студентський осередок, а поступово і всіх викладачів, що вочевидь зумовило процес перенесення до колегіумів доволі значної частини навчального процесу.

Специфічною рисою університету Відродження була його мононаціональність – оскільки церковна та державна влади робили усе можливе аби запобігти міграції академічного персоналу, в наслідок чого як правило майже вся професура та студентство умовного тогочасного європейського університету складалися на вісімдесят відсотків з представників безпосередньо тієї нації, до землі якої той університет належав. Це дуже важливий аспект, оскільки мононаціональність, як правило, є

тотожною монокультурністю.

Ще варто додати до соціальної стратифікації студентів той факт, що велика кількість з них були вихідцями з міст та належали до сімей лікарів, службовців, ремісників, викладачів, лікарів, та юристів. Наступною університетською трансформацією було зменшення зв'язку релігії та освіти – звичайні миряни тепер були допущені на артистичний, медичний та юридичний факультети, і більше не було зобов'язання для професури знаходитись поза шлюбом.

Університет Відродження, як і університет епохи середньовіччя, не мав єдиної стандартизованої програми навчання, внаслідок чого в кожному закладі існували власні унікальні варіації методу викладання. Як і в середньовічну епоху, схоластика переважала в навчальному процесі на всіх факультетах, античний авторитет Арістотеля був поза конкуренцією.

Була наявна і практика академічної мобільності, у вигляді бродяжництва студентів, які продовжували скитатися по університетах, починаючи та закінчуючи освіту в різних університетах. Це було зумовлено високою ціною присудження академічного ступеня, і пошук кращих умов, свобод та знань в загалом. За статистикою лише одна третя частина з усіх студентів завершувала навчання, і лише один з десяти студентів отримував ступінь магістра.

Розповсюдження у п'ятнадцятому – шістнадцятому сторіччі гуманістичних ідей мало суттєвий вплив на процес секуляризації освітнього процесу, та провокувало розширення відмінностей у академічних дисциплінах, поява нових навчальних предметів, поява величезної кількості раніше невідомих авторів античності, та інакші інтерпретації уже відомих.

Попри те, що стародавні мови викладались в різних європейських університетах ще з чотирнадцятого сторіччя, варто зазначити, що саме у шістнадцятому сторіччі під впливом появи світогляду гуманізму, викладання

цих філологічних дисциплін набуло доволі прогресивного до цього часу масштабу.

Відбувається фундаментальний зсув та зміна сутності самого пізнаючого суб'єкта, він переорієнтовується на ідею універсальності людської природи внаслідок утвердження гуманістичної парадигми. Відбувається процес секуляризації не тільки на рівні інституціональному, але й на рівні буденної свідомості, оскільки складається певна перспектива погляду на саму сутність знання, де пізнаючий суб'єкт не абсолютизується виключно у своєму значенні до божественної сутності. [5, с. 22]

Така характерна трансформація відбувалась внаслідок появи нових інтерпретація авторів античності, де створювався наголос на характерній для них цілісності та самодостатності всієї людської природи в цілому. «Штудія гуманітас», що вивчали характерно людське, протиставлялись «штудія дівіна», тобто вивченню божественної природи. Однак, на превеликий жаль, гуманістичні методології не досягли великого успіху в стінах академії, оскільки схоластична парадигма все ще була більш ґрунтовно присутня в практиках університету.

Наступний методологічний зсув пов'язаний з розуміння ідеї університету відбувається на початку дев'ятнадцятого сторіччя, та пов'язаний з іменем Вільгельма фон Гумбольдта. Саме ця персона, проводячи освітню реформу в Пруссії, формує ідею «класичного університету», саме так як вона розуміється сьогодні.

Переосмислюючи та реформуєючи роль університету як інституту культури, Вільгельм фон Гумбольдт втілює цю певну ідею, переорієнтувавши процес академічного навчання з практичної цінності прикладного застосування на сам процес наукового пізнання, в ході якого формується всебічно розвинута особистість, і досягається гармонійний розвиток усіх її

якостей.

Науку Гумбольдт сприймав як єдине ціле, що лише умовно розділяється на різні дисципліни. Автономія та незалежність університету як інституту культури, його свобода від обмежувальних факторів адміністративної бюрократії, ідеологічних та репресивних впливів ззовні проголошувалась як апіорна цінність. Процес дослідження та процес викладання були нерозривно пов'язані один між іншим, та стимулювали всебічний розвиток один одного. Також варто зазначити, що велику роль в появі концепту «класичного університету» відіграли персоналії німецької класичної філософії, з іменами яких пов'язана славнозвісна "суперечка факультетів".[27, с. 61]

Варто зазначити що ця реформа була характерно політичною, саме в контексті дев'ятнадцятого сторіччя в Німеччині. Внаслідок поразки від Наполеона, яку зазнав німецький народ, була спричинена характерна соціокультурна криза, яка ставила під сумнів роль держави у суспільстві загалом.

Вільгельм фон Гумбольдт переосмислював роль держави саме з точки зору, що держава та освіта є взаємозалежними структурами і вони потребують синхронного розвитку. Внаслідок цього, виникає національна еліта держави, яка створює адміністративні кадри для державних структур. Разом з цією тезою, виникає і сама ідея, згідно з якою увесь академічний процес з усіма супутніми йому дискурсивними практиками є ціннісним та повністю самодостатнім, що є найцікавішою з точки зору цього дослідження ідеєю. [5, с. 44]

В історичній динаміці, саме після Гумбольдтовських реформ стався розквіт класичного університету, який поступово завершився його занепадом під пресом ідеологічних тоталітарних держав. Саме у двадцятому сторіччі, академічні інституції вперше опинились під загрозою тотального контролю з

боку репресивного апарату держави, однак навіть це скоріше навпаки, культивувало неабиякий вибух соціальної критики ідеології, що зумовлювала таку ситуацію в суспільстві. Попри постійний ідеологічний контроль, університет все ще залишався місцем де могла вільно циркулювати думка.

Наприкінці цього історичного нариса, варто оглянути «студентську революцію» 1968-ого року у Франції. Однак чи справді це була «революція»? Чи вистачило студентському руху самого лише революційного потенціалу аби побороти застигли бюрократичні структури? Питання вочевидь риторичне, тож щоб краще його осмислити, варто звернутись до фактології.

Ліві ідеї відчутно домінували в післявоєнний час в усій академічній сфері. Авангардом гуманітарних студій критикувались капіталізм, ідеологія та репресивні державні апарати, варто лише згадати «франкфурстську школу» та структуралістський напрямок філософії. Внаслідок розширення видавничої індустрії, тогочасна філософія та притаманна їй соціальна критика набули значної популярності, як серед учасників освітнього процесу, так і в широкого кола читачів.

Саме цим і була зумовлена масовість протестного руху. Студенти Парижу-Х та Сорбонни у травні 1968-ого року почали організовувати масову демонстрацію з лівими гаслами та призовами до реформації суспільства. У студентській революції вбачали втілення своїх теорій такі відомі мислителі як Жиль Дельоз, Жан-Поль Сартр та Мішель Фуко. Ставали популярними серед студентства анархічні, марксистські та маоїстські радикальні погляди, що найкраще сформульовані в гаслі «забороняти заборонено».

Радикалізована спільнота студентів, що називала саму себе «новими лівими», протестувала проти одновимірності та репресій культури, та виходила на демонстрації заради фіксації власної причетності до ліворадикальної мрії. В певному сенсі, масовість того бунту була зумовлена

простою інтелектуальною модою, і не варто дивуватись що молоді вихідці з французької буржуазії втомились від культу споживання і шукали слушну нагоду почати повстання. Яким і став 68-ий рік.

РОЗДІЛ 2. ІДЕЯ УНІВЕРСИТЕТУ – УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНІСТЬ

Оскільки огляд всієї історії академії є темою окремого дослідження, в межах цієї роботи були висвітлені лише основні аспекти встановлення та трансформації феномену університетської спільноти, які необхідні для розуміння його теоретичної основи. «Втілення інтелектуально-духовного буття людини» - це визначення дає Вільгельм фон Гумбольдт університету у своїй праці «Про внутрішню та зовнішню організацію вищих наукових закладів у Берліні». Він вбачав сутність університету саме у формуванні національної еліти, яка відтворює наратив ідентичності на рівні державних інституцій. Контраст між університетськими кліриками середньовіччя та ідеалом вищого навчального закладу Гумбольдта є першою історичною підставою для «утвердження історичності університету та його ідеї». [5, с. 11]

Вочевидь, розглядаючи той чи інший образ освітньої інституції, варто приділяти увагу конкретній історичній епістемі, що відтворювала його у ту чи іншу епоху. З цієї точки зору, середньовічний університетський диспозитив є точною копією християнського логоцентризму, що дає уявлення про університет як цілісність, добровільне об'єднання заради втілення божественного цілого, який керується внутрішніми засадами, однак контролюється державою та церквою, що конкурують за цей вплив. Модель просвітництва нівелює схоластичну картину світу емпіризмом та раціоналізмом, оскільки ґрунтується на більш секулярному способі сприйняття світу. Взагалі, принцип за яким структуровані університетські дисципліни зароджується саме в цей час, однак секуляризація такого роду не перериває традицію самого способу організації університетської спільноти.

Таким чином університет лише віднаходить нові дискурсивні межі контролю та починає задовольняти попит інших інституцій. Вільгельм фон Гумбольдт ще за сторіччя до початку модерної доби, остаточно переосмислює ідею «вищих навчальних закладів», які надають форму, які стають засобом відтворення суб'єкта.[5, с. 13] У програмі Гумбольдта університет організовувався довкола найбільш вдалих вирішень проблем вищих шкіл різних епох, з яких він вивів певну універсальну основу. Перш за все варто приділити увагу тому, як був розподілений контроль над університетською корпорацією. Цей університет очевидним чином виконував політичне замовлення національних держав, оскільки був визнаний основним інструментом формування еліти.

Наступним історичним етапом було встановлення ідеологічних держав двадцятого сторіччя, які розповсюджували свій контроль в усі наявні інституції. Внаслідок цього, репресивні елементи будь-яких інституційних структур стають більш очевидними, і університет не є виключенням. В такому випадку викладач виконує безпосередню функцію рупора пропаганди (чи комуністичної, чи ліберально-демократично, чи націонал-соціалістичної), яка вписується між рядків будь-якої дисципліни, оскільки є її безпосереднім контекстом в момент викладання. Реакцією на таку тотальну ідеологізацію навчального процесу стала «студентська революція» шістдесят восьмого року, однак варто зазначити що вона не досягла успіху, і студентство обрало одну ідеологію замість іншої, оскільки не змогли деідеологізувати власний дискурс.[26]

Важливим моментом є те, що університет не був можливим поза його ідеологічною функцією та зовнішнім контролем. Остаточний стан університетської корпорації сучасності є стан академічного капіталізму, тобто стан пристосування академії до ринкового попиту. Цей процес створює цілу

низку радикальних трансформацій. Знання в цьому випадку стає ще одним предметом символічного обміну, який відтворює існуючу економічну реальність суспільства. Університетське знання залишається актуальним тією мірою, якою воно відповідає можливості інтеграції в практичну ринкову діяльність, і цей процес звужує кількість існуючих академічних спеціальностей, відсікаючи економічно не вигідні, зазвичай соціо-гуманітарні. Таким чином університет стає суттєво схожим на глобальну корпорацію, основною метою якої є отримання прибутку.[6]

Усі вищезазначені історичні моделі мають одну спільність, яка лежить в основі універсальної ідеї університету. В самому університеті закладене протиріччя, яке завжди характеризувало його незалежно від злободенної ідеології. Варто відмітити, що університет є структурою і отже він завжди впроваджує контроль і є інституцією з репресивними елементами. Як зазначав Теодор Адорно, будь-яка структура є репресивною.[1, с. 33] Однак, університет в цьому сенсі є парадоксальним інститутом, оскільки разом з функцією репресивною, він поєднує культивування можливості підриву цієї репресії.

Краще зрозуміти цей парадокс можна завдяки погляду через призму двох споріднених концепцій. Концепція «Знання та Істини» авторства Алена Бадью, та концепція «Культури та Вибуху» Юрія Лотмана. В різних формулюваннях, однак ці дві концепції схематизують одне явище – появу нового знання. Нове знання є новим, оскільки будучи породжене в інституційно-бюрократичних межах, воно продукує такого роду висловлювання, яке не може бути вписане в систему, що її породила. Істина, Вибух, Нове Висловлювання в цьому сенсі породжуються трансгресією за ustalені межі. Однак, наукова спільнота завжди проводить вторинну раціоналізацію цього процесу трансгресії, пояснюючи її причинно-

наслідковим зв'язком усіх сукупностей обставин, але такі висновки робляться вже постфактум, після того як культурна чи наукова трансгресія відбулась. В цьому сенсі, університет має найбільшу потенційну можливість до зміни дискурсу. Парадоксальним чином, але університет залишає в своїх межах потенційну можливість для «підриву» самої власної ієрархічної сутності, де академія підтримує зв'язок між знанням та владою, консервуючи існуюче знання у якості системи освіти. Цей парадокс можна простежити в усіх історичних типах організації університету, що дає підставу стверджувати її універсальність. Отже, саме це протиріччя Знання та Істини, або Культури і Вибуху, що завжди апріорно присутній у стінах академії і є його універсальною ідеєю [5, с. 18]

РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ УНІВЕРСИТЕТУ

Процес становлення глобальної світової економіки як основного способу існування у світ-системі пізнього капіталізму відбувся фактично в масштабі всього цивілізованого людства, тож і всіх провідних суспільних структур відбуваються фундаментальні трансформації. Академічна структура, та всі притаманні їй трансформаційні процеси повинні були б викликати інтерес у самих її учасників та працівників, однак це не є так. Цей факт змушує деяких дослідників описувати існуючу ситуацію в апокаліптичних тонах. Ця проблематика потребує більш ретельного аналізу, оскільки після того як були проголошені смерть автора, бога та суб'єкта, гуманітаристика нівелює логоцентричні концепції маркерами символічної смерті та невідповідності сучасності, не приділяючи увагу дрібним деталям. [24, с. 55]

Інституція, що є предметом цього дослідження дійсно не може бути повністю незалежною та автономною, тож питання лише про інтенсивність цього підпорядкування зовнішнім та внутрішнім репресивним елементам. За моделлю Гумбольдта, університет проголошувався ідеалом свободи думки та духу, волі та досконалості, які звичайно повинні були корелювати з уявленнями національної держави та її державних службовців. Коли університет на початку двадцятого сторіччя починає бути зумовлений ідеологічними державами, то гуманітаристика започатковує велику кількість напрямів осмислення ідеологічних апаратів, вплив яких й досі відчувається в

суспільних науках. Однак нині стоїть питання про те, які механізми контролю стоять за сучасним, глобальним корпоративним університетом. Національні держави втратили свою актуальність на світовому ринку, і глобальна корпорація стає загальноживаною моделлю економічно вигідного існування та функціонування. Найгрунтовніша риса сучасної корпоративної академічної інституції полягає в тому, що вона орієнтується на зовнішні орієнтири ринкового попиту під час впровадження змін до викладацько-дослідницької діяльності. В цьому випадку, репресивним елементом виступають не конкретні особи при владі, а сама економічна реальність сучасності. Внаслідок слідування ринковим тенденціям, в межах університету культивуються виключно такі спеціальності, які можуть бути конвертовані у ринковий прибуток. Тобто, орієнтуючись виключно на ринковий попит, академія повністю ототожнюється з транснаціональною корпорацією сучасного типу. [21]

Саме за цим принципом, університет позбавляється від теоретичних гуманітарних дисциплін, які не мають за свою мету їх безпосереднє практичне застосування. Якщо проаналізувати цей процес з точки зору трансгресивної функції університету, що має за свою мету породження принципово нового знання, то можна побачити, що виникає ситуація в якій ринковий попит повністю визначає політику університету, не залишаючи в ньому місця для креативної діяльності. Замість науки, починають займатись менеджментом. В такому випадку, університет більше не є середовищем, де породжується трансгресивна потенція яка продукує нове знання, тобто він втрачає власну автономію та власне ідею університету. [29, с. 43]

Однак варто зазначити що паралельно з цим процесом, в мережі інтернет повсюдно виникають нові форми організації освітнього процесу: онлайн-курси, відкриті університети, дослідницькі платформи.

Зазвичай такими проектами керує академічний персонал з досвідом, який був вимушений полишити стіни альма матер, і продовжувати вести свою діяльність в позаінституційних межах. Гарними прикладами можуть слугувати такі ініціативи як «Вільний Університет» або «Антиуніверситет», які започатковані російськими опозиційно налаштованими викладачами, які не мають можливості продовжувати власну діяльність в межах існуючої університетської структури. Як можна зрозуміти, такі ініціативи виникають нині як правило на політичному підґрунті.

Також варто зазначити, що протягом декількох останніх років навчання в університеті майже повністю проходив в форматі онлайн, тож якісна різниця між реальним бюрократизованим та вільним зібранням студентів в інтернеті все більш розмита.[13] Таке зіставлення університету інституалізованого з відкритою освітянською та дослідницькою діяльністю в мережі інтернет вдало відображається таким поняттям постмодерністської філософії як ризома. Ризома означає повністю гетерогенну структуру без початку та кінця. В цьому сенсі можна усі існуючі добровільні освітні онлайн проекти, являють собою відростки ризоми нової епістемологічної картини сучасності.[25, с. 61]

Можливо можна було б запобігти остаточному руйнуванню університету привнесенням елементів ризоми в його структуру. Можливо, гарним прикладом такого університету може слугувати Венсен, однак не варто забувати що він був аналогічним чином заідеологізований, що в кінцевому випадку призвело до великої кількості стратегічних помилок під час планування роботи закладу, а згодом і до його закриття.

Варто розуміти сильні та слабкі сторони такого суспільного історичного феномену як Венсен, щоб не повторювати його помилок. Усі нетипові практики впроваджені в університетський освітній процес повинні бути впроваджені одночасно на всіх можливих рівнях університетської структури,

від студентського самоврядування до деканату факультетів. Також варто зазначити що треба вміти знаходити та утримувати баланс між жорсткими інституційними рамками, що забезпечують життєздатність певного закладу та його репутації, та вивільненням радикалізуючих тенденцій, які мають на меті підірвати існуючі інституціональні межі, та вивільнити усі можливі потенції суб'єкта, навіть якщо це означає позбутися аффіліації з будь-якими освітніми інституціями.

ВИСНОВКИ

Університет є інститутом культури, головною функцією якого є зберігання, фіксація та ретрансляція знання. Проблематизація питання самої можливості породження характерно нового висловлювання в межах академічної інституції висвітлює специфічний парадокс закладений в саму ідею університету, а саме одночасне поєднання репресивної та трансгресивної функції. Університет попри те, що він є бюрократичною та консервативною інституцією, все ще містить в собі субверсійну потенцію для підриву та виходу за власні межі. Трансгресія, як творчий акт виходу за наявні обмеження, в цьому сенсі є необхідною умовою для самої можливості утворення нового знання.

Короткий огляд історії такої культурної інституції як університет, дає нам уявлення про різноманітні історичні варіації його призначення в різних епістемічних та політично-ідеологічних моделях, що дає підстави стверджувати історичність ідеї університету. Також, історичний аналіз дозволив нам розпізнати у епістемологічних моделях різних часів певну спільну рису, що пов'язує усі історичні типи університету, а саме – характерний для академії парадокс трансгресії, що виникає попри умови репресивного контролю. Трансгресія відбувається навіть в умовах відтворення домінуючої системи висловлень будь-яким іншим та новим висловленням. В схоластиці, відродженні, просвітництві, національній та ідеологічній державі, в усіх історичних моделях університету, академія знаходила таку точку, з якої можна було б охопити існуючу структуру владних відносин, певну умовну метапозицію, яка надає можливість вийти з ідеологічних меж, і яка змінюється залежно від епохи. Корпоративний глобальний університет, яким можна побачити його сьогодні, через призму такого трансгресивного сприйняття

постає виключно у якості конфронтації між наявною економічною реальністю глобального корпоративного суспільства, та пустим означником можливості вільного вибору для розщепленого суб'єкта.

Можливість наново віднайти канонічне призначення сучасного університету існує але лише за умови повної його перебудови на нових засадах відтворення ризоматичного епістемологічного простору. Однак, його ідея залишається незмінною, університет створює обставини, умови та необхідне середовище для трансгресії. І жодні зовнішні обставини не можуть унеможливити це, попри те що деінде здається, що менеджмент та усі супутні йому корпоративні практики вільного ринку заволоділи університетським середовищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Альтюссер Л. Ідеологія та державні ідеологічні апарати // Політика освіти : Спільне : журнал соціальної критики. 2011. № 3. С. 42 – 47.
2. Бак М. Вартість ресурсів для забезпечення університетської освіти. // Вища освіта України. 2014. № 4. С 77 -84.
3. Вища освіта та європейський освітній простір / В. Крижко, М. Елькін, О. Старокожко та ін. Бердянськ: Видавець Ткачук, 2015. 448с.
4. Джадт Т. Після війни. Історія Європи від 1945 року / пер. з англ. К. Зарембо. 2-ге вид. К. : Наш формат, 2021. 928с.
5. Ідея Університету: Антологія / Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; відп. ред. М. Зубрицька. Львів: Літопис, 2002. 304 с.: іл.
6. Калхун К. Університет у кризі?// Політика освіти : Спільне : журнал соціальної критики. 2011. № 3. С.11-17.
7. Квієк М. Університет і держава : вивчення глобальних трансформацій / пер. з англ. Т. Цимбала. К. : Таксон, 2009. 380с.
8. Квієк М. Університет у добу перемін: інституції і академічні кадри в умовах зростаючої конкуренції / пер. з польської Р. Скакун; наук. ред. Т. Фініков. К. : Таксон, 2018. 474с.
9. Колотило М. Співвідношення впливу національної держави та влади ринку у формуванні сучасного Університету // Філософія освіти. 2011. № 1-2. С.313-321
10. Коробко М. І. Опитування "українських культурологічних студій":

трансформації культурних практик університету в умовах дистанційного навчання та карантину // Українські культурологічні студії 2021. 2(9).
http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/univ/uks/uks_2020_06.pdf

11. Курбатов С. Якість вищої освіти в контексті інтернаціоналізації діяльності сучасного університету // Вища освіта України. 2019. №4. С 40-45.
12. Луговий В. Наука в університетах, університети в науці у світовому дослідницькому просторі // Вища освіта України. 2017. №1 С. 42 – 51.
13. Марченко Д. Діджиталізація університету // Вища школа. 2020. № 1. С.34 43.
14. Павлова О. Ю. КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ УНІВЕРСИТЕТУ: МІЖ ДИСЦИПЛІНОЮ ТА ДИСКУРСОМ // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 4'2017
15. Пелікан Я. Ідея університету: переосмислення. К. : Дух і Літера, 2009. 394с.
16. Покликання університету : зб. наукових праць / відп. ред. О. Гомілко. Київ: Янко ; Веселка, 2005. 304с.
17. Порев С.В. Університет і наука. Епістемологія, методологія і педагогіка виробництва знань : Монографія. К. : Хімджест, 2012. 384с.
18. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 168с.
19. Г.Розовски Университет. Руководство для владельца. М. : изд.

дом ВШЭ, 2015. 297 с.

20. Росс Е. Глобальный университет // Политика освіти : Спільне : журнал соціальної критики. 2011. № 3. С. 26-34.
21. Салми Дж. Создание университетов мирового класса. М. : Весь Мир, 2009. 132с.
22. Саух П.Ю. Вища освіта в очікуванні майбутнього ренесансу: проблеми й перспективи . Український контекст /Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні : актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України). Збірник наукових праць. К. :Сам, 2017. С.328-343.
23. Трегуб М. Складові успіху сучасного університету // Вища школа 2019. № 5. С. 28-38.
24. Шевчук Д. Quo vadis, сучасний університете? // День. 2016 № 81-82. С.18-19.
25. Яцунь О. Університетська освіта : шлях від ревізії до світоглядного переосмислення та визначення нових векторів розвитку // Вища школа. 2017. №4. С. 34-48.
26. Chomsky, Noam (ed.). 1997. The Cold War and the University. Toward an Intellectual History of the Postwar Years. – New Press.
27. Kant, Immanuel. 1979. The Conflict of the Faculties. New York: Abaris Books.
28. Lyotard, Jean-Francois. 1984. The Postmodern Condition. A Report on Knowledge. – Manchester University Press.
29. Readings, Bill. 1996. The University in Ruins. – Harvard University Press.